

Hanna Fenichel Pitkin, **Fortune Is a Woman. Gender and Politics in the Thought of Niccolò Machiavelli.** University of California Press 1984, 345 s.

Hanna Pitkin ilmoittaa teokselleen *Fortune is a Woman* kahtalaisen tavoitteen: tulkita Machiavellia hänen tekstiensä luomalta pohjalta ja ymmärtää näiden tekstien kohdetta, s.o. itseämme poliittisina olentoina. Hän ilmoittaa kiinnostuksensa olevan tutkia enemmänkin Machiavellin tulkinnan ongelmallisuutta kuin lisätä taas kerran yksi uusi tulkinta moninaisten Machiavelli-kuvien joukkoon. Kuitenkin heti teoksen ensilehdiltä paljastuu voimakkaan yksilöllinen punainen lanka Machiavellin lukemisen tavassa. Pitkinille Machiavellin monikasvoisuus on tunneperäistä ambivalenssia; Pitkinin Machiavelli on huolissaan ennen kaikkea omasta miehisydestään ja siitä, mitä merkitsee olla mies.

Pitkinin pyrkimys »ymmärtää itseämme poliittisina olentoina» ilmentää, ettei kysymyksessä ole silkkä aatehistoriallinen tutkimus Machiavellin tapaan ymmärtää ja kokea miehisyys. Aatehistoriaa ja poliittisen filosofian kysymyksiä harrastaneen varmuudella Pitkin nivoo oman poliittisen filosofiansa elegantiksi kokonaisuudeksi Machiavellin antaman aatehistoriallisen taustan kanssa: Tämä aspekti tulee nimenomaisesti ja lukijalle suorimmin kerrottuna teoksen viimeisessä, viidennessä jaksossa, jossa hän etääntyy tiukasta historiallisesta materiaalistaan ja esittää näkemyksensä Machiavellin merkityksestä yhdessä oman poliittisen filosofiansa johtavien periaatteiden kanssa.

Erityisesti viimeisessä jaksossa Pitkin käyttää toistuvasti ilmaisua »Machiavelli parhaimmillaan». Se on viittaus siihen, ettei Pitkin tarkkaan ottaen väitä Machiavellin tarkoittaneen kaikkia asioita, joita pitkin lukijalle esittää. Tämä on yksi ilmaus Pitkinin Machiavellitulkinnan avoimuudesta: vaikka yhtäältä esitetään yksioikoinenkin kuva Machiavellista miehisyytensä kanssa kamppailevana, kaikin puolin turhautuneena miehenä, toiselta puolen jätetään historialliselle ja jälkipolvien Machiavellille runsaasti elintilaa. Mahdollisesti viimeisessä jaksossa myös Pitkin itse on parhaimmillaan. Sen anti kuitenkin syntyyneen parhaiten suorana vuoro-vaikutuksena lukijan kanssa. Seuraavassa keskityn eräisiin havaintoihin ja kysymyksiin, jotka nousivat mieleeni teoksen empiirisemmästä puolesta.

Machiavelli-tutkimuksena Pitkinin teos rakentuu kolmelle käsitteelle: autonomia, miehisyys, naisellisuus. Näiden käsitteiden pohdintaa ovat teoksen kolme ensimmäistä jaksoa, jotka ankkuroidut suorimmin Machiavellin tuotantoon. Kartoitettuaan miten autonomia, miehisyys ja naisellisuus hahmottuvat Machiavellilla, Pitkin rakentaa neljännessä jaksossa selittävän taustan analyysilleen moderneista psykoanalyysin teorioista ja Machiavellin ajan Firenzen perhepoliittista

oloista. Machiavellin ajatusten psyykinen ja poliittinen merkitys on näin valmis kerittäväksi auki. Teoksen neljännen jakson jälkipuolisko on jakso, jossa Pitkin varsinaisesti esittelee näkemyksensä, mihin sukupuoli ja politiikka asettuvat Machiavellin hahmottamassa poliittisessä todellisuudessa.

Pitkinin kolmesta peruskäsitteestä *autonomian* käsite on ongelmattomin. Ajatus, että Machiavellin peruspyrkimyksenä poliittisena kirjoittajana oli autonomia, s.o. vapaus, itsehallinto, riippumattomuus, jäsentää onnistuneen tuntuisesti perinteistä Machiavelli-tuntemusta ja valottaa tätä aspektia lisää. Kuitenkin herää kysymys, ulottaako Pitkin autonomian liian ongelmattomasti myös Machiavellin yksityisalueelle; kysymys saa lisäpainoa sen läheisestä liittymästä miehisyteen.

Pitkinin perustavana ajatuksena hänen pohtiessaan Machiavellin käsitystä *miehisydestä* on *virtùn* näkeminen miehisytenä, noina kvaliteetteina, joista todellinen mies syntyy. Pitkinin täytyy olla tietoinen siitä, miten runsaasti keskustelua on nostattanut *virtùn* merkitys Machiavellilla. Suoraan hän ei viittaa tähän tutkijoiden kaluamaan ongelmaan, vaan tekee oman päätöksensä *virtùn* merkityksestä näennäisen ongelmattomasti latinan *vir*-san (mies) avulla. Yksinkertainen tapa johtaa *virtù* varjostaa sinänsä varsin mielenkiintoista ja erinomaisen tuoretta pohdintaa Machiavellin näkemystä miehisydestä.

Pitkinin mukaan Machiavellin todellisella miehellä on kolmet kasvot: kettu, alkuunpanija ja kansalainen. Perinteistä Machiavelli-tutkimusta vasten on varteenotettava havainto, että leijonatyypin häviää miehisyden ihanteena. Kettu-hahmon Pitkin perustelee Machiavellin henkilökohtaisten kokemusten kautta ja pohtii ketun luonnetta *Ruhtinaan* ja *Mandragolan* antaman evidenssin nojalla. Machiavellin ja Firenzen esi-isät, muinaiset roomalaiset, täydentävät Machiavellin mies-ideaalin tuomalla mukaan kaikkivoivan alkuunpanijan ja *virtùn* omaavan kansalaisen aspektit.

Niin kuin Pitkin toteaa, miehen kansalaiskuvan hahmotus on ongelmallisinta Machiavellin tuotannon pohjalta. Sillä tunnetustihan Machiavellin nimenomaisen huomion kohteena ovat poliittiset johtajat, luokat ja kansa, eivät yksittäiset kansalaiset.

Kettu, alkuunpanija ja kansalainen ovat kaikki yksin epätäydellisiä miehisyden ilmauksena. Toisaalta ne ovat kaikki jossakin suhteessa toisensa ylittäviä. Pitkin kysyy syytä Machiavellin mieskuvan hajaantuneisuuteen.

Mitä Machiavelli ajatteli miehestä, vaikuttaa hätkähdyttävästi uudelta kysymykseltä. Machiavellin poliittinen maailma on voimakkaan maskuliininen ja Machiavellin mies-käsitystä on näin pohdittu monien otsakkeiden alla. Mutta Pitkinin suoralla kysymyksellä ja moni-ilmeisellä vastauksella on vahva mielenkiintonsa — ei yksin modernien feminististen kategorioiden, vaan

myös Machiavellin ajatusten tulkinnan kannalta.

Kiistatonta uutuutta sen sijaan on Pitkinin itsepintaisessa kysymyksessä, mikä oli Machiavellin *käsitys naisesta*. Machiavellin puhuu poliittisissa kirjoituksissaan varsin vähän naisista, lähinnä muutamien historiallisten esimerkkien kautta. Tällä kohtaa Pitkinin aineistona ovat voittopuolisesti Machiavellin runot ja näytelmät.

Machiavellin runoilijakuvaan ei kuulune vapaa innoittuneisuus. Vaikka hän runoissaan ottaakin osin uusia inhimillisyyden aspekteja tarkastelujensa kohteeksi, Pitkin ei ehkä kuitenkaan ole syyllystynyt kovin suureen varomattomuuteen jättäessään niiden luonteen lähenteenä problematisoimatta. Tapaa, jolla hän lukee Machiavellin runoja, ohjaa ajatus, että Machiavelli oli poliittisen läpitunkema. Toisaalta on oikeutettua lukea niitä myös poliittisen unohtaen, mistä olisi seurauksena ratkaisevasti erilaisen naiskuvan hahmottuminen. Tämä koskee erityisesti *fortuna*a, jolla on keskeinen sija Pitkinin tulkinnassa Machiavellin naiskäsituksesta, ja josta laajin lähde on runo, jossa Machiavelli osoittaa harvinaista kykyä figuratiiviseen ilmaisuun. Machiavellin näytelmät ovat luonteeltaan komedioita ja nojaavat vanhaan Rooman komedian traditioon.

Pitkinin perusteeksi Machiavellin naiskäsituksesta on kaksijakoinen: yhtäältä Machiavelli halveksui naisia, toisaalta naiset tai naisellisuus edustaa salaperäistä valtaa. Halveksuvat kuvaukset kuuluvat nimenomaisesti näytelmiin. Kysymys nousee, missä määrin näissä, komedioista poimituissa naiskuvan aineksissa tulisi nähdä huumorin osuutta. On tietenkin mahdollista, että naurettavuudella ja Pitkinin nimenomaisesti kielteiseksi hahmottamilla asenteilla on vahva yhteinen kasvupohja.

Pitkin on selvästi kiinnostuneempi analysoimaan Machiavellin naiskäsitteen sitä puolta, johon liittyy valtaa. Tämän tarkastelukulman legitimaationa hänellä on se, että figuratiivisimman Machiavellin *fortuna* voidaan ongelmattomasti nähdä puheenvuoroksi poliittisten suhteiden luonteesta.

Pitkin hahmottaa kaksi Machiavellin naistyyppeä: seksuaalisesti valloittavat nuoret tytöt ja varttuneemat, usein vihamieliset rouvat, jotka moraalinvartijan roolin lisäksi (näytelmät) voivat saada suoranaisen poliittisen juonittelijan ja vallankäyttäjän roolin (historia). Mutta myös nuoret viehättävät tytöt ovat poliittisesti vaarallisia — poliittisten johtajien liiallinen kiinnostus heistä on usein ollut poliittisen erimielisyyden aiheena. Pitkin menee pitemmälle. Naiset eivät ole poliittisena vaarana yksin hallitsijoille, vaan myös tasavallan *virtu*-täyteiselle kansalaislämälle. Pitkinin tulkinnan mukaan Machiavelli ajatteli, että avioelämä vieroittaa miestä pois kansalaisroolistaan.

Viimeiseen Pitkinin ajattelukulkuun on vaikea yhtyä. Ehkä hän on liiaksikin syrjäyttänyt Machiavellin poliit-

tiset kirjoitukset, joissa on suoria viittauksia suuntaan, joka tarkoittaa porvarillista perhe-elämää.

Valloittava nuori nainen ja vaarallinen varttuneempi nainen yhdistyvät Pitkinin mukaan Machiavellin *fortuna*. *Virtu*n ohella *fortuna* on toinen länsimaisen ajattelutradition puhuttuja aiheita, jotka ovat herättäneet erityisen paljon keskustelua Machiavellin kohdalla. Nyt Pitkin lehteilee käytyä keskustelua. Hän näkee *fortunan* moni-ilmeisyyden, kuitenkin siten, että mielikuva siitä naisena aina säilyy. Toinen puoli Pitkinin *fortuna*-tulkinnassa on nähdä se miehisyys, *virtu*n, vastavoimana. Ei ole uutta tulkita *fortuna* ja *virtu*, ymmärrettyinä ihmistä suurempana voimana ja ihmisen omana kykyinä, vastakkaisiksi voimiksi Machiavellin maailmassa. Uutuutta sen sijaan on Pitkinin väitteessä, että Machiavellin miehet käyvät taistelua tätä voimaa vastaan, joka edustaa ensisijaisesti naisellisuutta.

Pitkin viittaa Machiavellin uutuuteen siinä kohtaa, kun hän tulkitsee *fortunan* seksuaalisen taistelun metafooraksi. Machiavellilla on tietenkin suora ilmaus »la fortuna è donna» jatkeinen naisen kurissa pitämisestä. Mutta siitä on vielä matkaa siihen kauhistuttavaan feminiiseen valtaan, jota vastaan tarvitaan murhanhimoinen myytti alkuunpanijasta, mihin Pitkin yltää dramaattisimmillaan. Hänen johtopäätöksensä *fortuna*sta pysyy, että se on naisellinen voima, jota vastaan miehet taistelevat. Lukija saa myös mahdollisuuden oman johtopäätöksensä tekoon, sillä Pitkin esittelee muitakin mahdollisuuksia tulkita *fortuna*.

Psykoanalyttiseen teoriaan ja Machiavellin ajan Firenzen perhe-elämään suuntautuneiden ekskurssien jälkeen Pitkin palaa kysymykseen, miten kuvat miehisydestä ja naisellisuudesta toimivat Machiavellin politiikassa. Esitän luettelon omaisesti muutamia Pitkinin käsittelemiä näkökulmia.

Machiavellin perhedraama, joka laajenee ongelmattomasti yksityiseltä alueelta julkiselle, saa maskuliinisten aseiden pitkän luettelon. Pitkin tutkii Machiavellin käsitystä Firenzen synnystä perhe-elämää koskevien metaforien avulla. Machiavellin ambivalentti Rooma-suhde saa lisäulottuvuuksia muinaisen Rooman isä-roolin analysoinnin kautta.

Pitkinin silmälasien läpi katsottuna Machiavellin poliittikkakäsitteille on perustavaa se, että miehet käyvät toivotonta taisteluaan autonomiansa puolesta onnen aiheilevaisuutta vastaan. Kuten naista, alemmaa ja vaarallista, onneakin on välillä kosiskeltava, välillä manipuloitava, välillä pelkäämättömästi uhmattava.

Riippumatta siitä, voiko lukija hyväksyä historiallisen Machiavellin ajattelua kuvastavana Pitkinin tapaa hahmottaa Machiavellin ajattelua miehestä ja naisesta ja heidän välisensä taistelun voimasta, teos on mielenkiintoista ja täysipainoista luettavaa. Se antaa kiistatta uutta tietoa siitä, mitä Machiavelli ajatteli miehestä, naisesta ja perheestä. Niiden analysoinnin kautta kuvas-

tuu yleisemmin sekä Machiavellin ajattelua että ajattelun tulkinnan ongelmallisuutta.

Hanna Pitkin kärjistä, tekee voimakkaita johtopäätöksiä, joissa tuntuu hänen oman poliittisen filosofiansa ja modernien ajattelukulkujen tuomaa painetta. Saman aikaisesti hän jättää avoimuutta moneen suuntaan tavalla, joka muistuttaa itsestään Niccolò Machiavellista.

PIRKKO HAAPANEN
